

3. Гридковець Л.М. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Реабілітаційна психологія». Київ : КІБіТ, 2012. 80 с.
4. Каденкова Е.А. Понятіє «соціальна реабілітація»: теоретический аспект. *Научные исследования: от теории к практике* : матеріали VII Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 13 март 2016 г.), 2016. № 1 (7). С. 135–138.
5. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : дис. ... канд. психол. наук. Харків, 2008.
6. Медична та соціальна реабілітація : навчальний посібник / за заг. ред. І.Р. Мисули, Л.О. Вакуленко. Тернопіль : ТДМУ, 2005. 402 с.
7. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Т. 1. Київ, 2018. 208 с.
8. Пасічник І.Д. Мислення як предмет психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 25. С. 3–9.

References:

1. Bukovska O.O., Hirchenko O.L. (2019) Suchasni napriamky psykhologichnoi rehabilitatsii kryzovykh staniv, vyklykanykh ekstremalnymu sytuatsiiamy [Modern directions of psychological rehabilitation of crisis states caused by extreme situations] Aktualni problemy psykhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka. Ekologichna psykhologhiia. T. VII. Vyp. 47. p. 19–27 [in Ukrainian].
2. Bryndikov Yu.L. (2018) Teoriia ta praktyka rehabilitatsii viiskovosluzhbovtiv uchasnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhzb [Theory and practice of rehabilitation of servicemen participating in hostilities in the system of social services] Dys. dokt ped. nauk, Khmelnytskyi, 559 p. [in Ukrainian].
3. Hrydkovets L.M. (2012) Navchalno-metodychnyi kompleks z dystsypliny “Reabitatsiina psykhologhiia” [Rehabilitation Psychology]. Kyiv: KIBiT, 80 p. [in Ukrainian].
4. Kadenkova E.A. (2016) Poniatye “sotsyalnaia reabylytatsiia”: teoretycheskyi aspekt [The concept of “social rehabilitation”: a theoretical aspect] Nauchnye yssledovaniya: ot teoryy k praktyke: materyaly VII Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Cheboksary, 13 mart 2016 h.), Vyp. 1 (7). p. 135–138. [in Russian].
5. Leskov V.O. (2008) Sotsialno-psykhologichna rehabilitatsiia viiskovosluzhbovtiv iz raioniv viiskovykh konfliktiv [Socio-psychological rehabilitation of servicemen from areas of military conflicts] Dys. kand. psykhol. nauk, Kharkiv, 256 p. [in Ukrainian].
6. Pasichnyk I.D. (2013) Myslennia yak predmet psykhologii [Thinking as a subject of psychology] Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Ser.: Psykhologhiia i pedahohika. Vyp. 25. p. 3–9 [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.17>

ПАРАДИГМАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИТОКІВ ОСТРАКІЗМУ В ТЕОРІЯХ РОЗВИТКУ

Вікторія Назаревич

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри вікової та педагогічної психології

Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0111-7070

Анотація. Стаття присвячена визначенню парадигмальних аспектів витоків остракізму в теоріях розвитку особистості. Особлива увага приділена аналізу основних психологічних теорій із вказаної теми та систематизації їх для розширення диференційних особливостей формування явища.

Здійснено спробу аналізу особливостей і закономірностей, факторів і проявів остракізму в різних парадигмальних напрямках, які впливають на формування вказаного явища й можуть визначатися як першопричини проявів соціального відторгнення. Зокрема, в цьому контексті розглянуто інстинкти як особливий клас невивчених моделей поведінки, який не є результатом навчання, явище імпринтингу та особливості взаємин дитини з батьками як приклад наслідування сімейних зразків поведінки.

Висвітлені основні наукові погляди на розгляд теорій становлення особистості як методу розуміння соціокультурного становлення індивіда та процесу його активної взаємодії із соціумом.

Визначено, що остракізм є особливим видом взаємозв'язку особистості з новим, неосвоєним простором існування, реалізації в умовах соціокультурного простору, механізму становлення особистості; є якісно новою рушійною силою розвитку, зумовленою проявами протиріч між досягнутим рівнем домагань і типом зв'язку індивіда з навколишнім світом.

Вказано на взаємозалежність особливостей розвитку та формування остракізаторських тенденцій, підтверджено важливість вивчення явищ у контексті системного аналізу проявів та закономірностей, розгляду поняття в багатовимірному, динамічному, відкритому професійно-освітньому просторі.

Розглянуто аспекти просоціальності як основи профілактики остракізму через теорії наuczіння А. Бандури: практика і настанови, саморегуляція, самоефективність.

Зроблено висновки в системі парадигмальних аспектів витоків остракізму, що теоретичні здобутки психологічної науки мають бути вивчені та враховані для правильного теоретичного та методологічного обґрунтування явища остракізму. Подальший розгляд проблеми вбачаємо в більш розгорнутому вивченні психологічних особливостей становлення індивіда та впливу проходження цих етапів на формування явища остракізму.

Ключові слова: остракізм, соціальна ізоляція, теорії розвитку, першоджерело остракізму, інстинкт, імпринтинг, деформація прив'язаностей.

PARADIGMATIC ASPECTS OF THE OSTRACISM ORIGINS IN DEVELOPMENTAL THEORIES

Victoria Nazarevych

Ph.D. in Psychology,

Associate Professor at the Department of Age and Pedagogical Psychology

Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0111-7070

Abstract. The article deals with the paradigm aspects of the ostracism origins in the theories of personality development. Particular attention is paid to the analysis of the basic psychological theories on the topic and their systematization to extend the differential features of the phenomenon formation.

An attempt is made to analyze the peculiarities and regularities of the factors and manifestations of ostracism in different paradigmatic directions, which influence the formation of the mentioned phenomenon and can be defined as the root causes of manifestations of social rejection. In this context, instincts are considered as a particular class of unexplored non-learning behaviors; the phenomenon of imprinting and the peculiarities of a child's relationship with parents as an example of the imitation of family behaviors are analyzed.

The basic scientific views on the consideration of personality formation theories as a method of understanding the sociocultural formation of an individual and the process of its active interaction with society are highlighted.

It has been determined that ostracism is a special kind of interrelation of personality with a new, unmanaged space of existence, realization in the conditions of socio-cultural space, mechanism of personality formation; is a qualitatively new driving force for development, due to manifestations of contradictions between the achieved level of ambitions and the type of communication of the individual with the outside world.

The interdependence of development peculiarities and formation of ostracism tendencies is indicated, the importance of studying the phenomena in the context of systematic analysis of manifestations and patterns and the consideration of the concept in a multidimensional, dynamic, open professional and educational space are confirmed.

Aspects of prosociality from A. Bandura's learning theories, such as practice and guidelines, self-regulation, self-efficacy, are considered as a basis for the prevention of ostracism.

Conclusions have been made in the system of paradigmatic aspects of the origins of ostracism that theoretical achievements of psychological science should be studied and taken into account for proper theoretical and methodological substantiation of the phenomenon of ostracism. Further consideration of the problem can be seen in a more extensive study of the psychological features of becoming an individual and the impact of the passage of these stages on the formation of the ostracism phenomenon.

Key words: ostracism, social exclusion, theories of development, the primary source of ostracism, instinct, imprinting, deformation of affection.

ASPEKTY PARADYGMALNE POCZĄTKÓW OSTRACYZMU W TEORIACH ROZWOJU

Viktorii Nazarevych

kandydat nauk psychologicznych,

docent Katedry Psychologii Wieków i Pedagogiki

Rówieński Państwowy Uniwersytet Humanistyczny (Równe, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0111-7070

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest określeniu aspektów paradygmalnych początków ostracyzmu w teoriach rozwoju osobowości. Szczególną uwagę zwraca się na analizę głównych teorii psychologicznych na ten temat i ich usystematyzowanie w celu rozszerzenia różnicowych cech powstawania zjawiska.

Podjęto próbę analizy cech i prawidłowości, czynników i wzorców ostracyzmu w różnych kierunkach paradygmatycznych wpływających na powstawanie tego zjawiska i mogą być zdefiniowane jako podstawowe przyczyny przejawów odrzucenia społecznego. W szczególności w tym kontekście instynkty są uważane za specjalną klasę niezbadanych wzorców zachowań, które nie są wynikiem nauki, zjawiska imprintingu i cech relacji dziecka z rodzicami jako przykład naśladowania rodzinnych wzorców zachowań.

Podkreślono główne poglądy naukowe na temat teorii powstawania osobowości jako metody rozumienia społeczno-kulturowego powstawania jednostki i procesu jej aktywnej interakcji ze społeczeństwem.

Ustalono, że ostracyzm jest szczególnym rodzajem związku jednostki z nową, niezabudowaną przestrzenią istnienia, realizacją w warunkach przestrzeni społeczno-kulturowej, mechanizmem powstawania osobowości; jest jakościowo nową siłą napędową rozwoju ze względu na przejawy sprzeczności między osiągniętym poziomem dążeń a rodzajem połączenia jednostki ze światem zewnętrznym.

Wskazano na współzależność cech rozwoju i powstawania tendencji ostracyzatorskich, potwierdzono znaczenie badania zjawisk w kontekście systemowej analizy przejawów i wzorców, rozważania pojęcia w wielowymiarowej, dynamicznej, otwartej przestrzeni zawodowo-edukacyjnej.

Aspekty prospołeczności są uważane za podstawy zapobiegania ostracyzmowi poprzez teorie uczenia się A. Bandury: praktyka i postawy, samoregulacja, poczucie własnej skuteczności.

Wyciągnięto wnioski w systemie paradygmatycznych aspektów początków ostracyzmu, że teoretyczne osiągnięcia nauki psychologicznej muszą być badane i brane pod uwagę w celu prawidłowego teoretycznego i metodologicznego uzasadnienia zjawiska ostracyzmu. Dalsze rozważanie problemu polega na bardziej szczegółowym badaniu psychologicznych cech powstawania jednostki i wpływu przejścia tych etapów na powstawanie zjawiska ostracyzmu.

Słowa kluczowe: ostracyzm; izolacja społeczna, teorie rozwoju, źródło ostracyzmu, instynkt, imprinting, deformacja przywiązań.

Вступ. Важливим аспектом сучасної реальності є швидке ускладнення соціального світу та фундаментальні зміни в цінностях актуальної культури, парадигм пізнання, глобалізація потреби в саморозвитку, самоактуалізації та гармонізації особистості. Проблема розвитку є також актуальною у зв'язку із соціальними змінами, що відбуваються в Україні протягом останніх десятиліть.

Теорії розвитку зазнають безліч редуцій, зумовлених їх адаптацією до проблем традиційної освітньої практики. Спочатку це явище характеризувалося ідеєю формування, зростання особистості, а інтерпретувалося – як кероване зовні, що суперечить суті феномена як прояву «самостворення» індивіда. Далі процес становлення був зведений до інтеріоризації соціальних і предметних норм, після чого розвиток стали трактувати як засвоєння суми знань, умінь, навичок і моральних моделей поведінки. Сучасний етап становлення психологічної науки дає змогу розглянути зазначене поняття з нового погляду: тенденція гуманізації суспільного життя привела до того, що головна мета розвитку індивіда характеризується глибоким пізнанням особистості, її саморозвитком, самореалізацією та гармонізацією в міжособистісній взаємодії.

У зв'язку з вищезазначеним актуальною проблемою психологічної науки є питання гармонічного проходження етапів соціалізації, вирішення якого вимагає переосмислення феномена розвитку особистості в поняттях «саморозвиток», «самоздійснення», «саморух» і «самореалізація». Розгляд поняття в багатовимірному, динамічному, відкритому професійно-освітньому просторі дає змогу широко вивчити явища та співвіднести його особливості і закономірності з можливістю вивчення і розуміння нових, соціально значимих, але малодосліджених понять.

Вивчення явища остракізму за допомогою аналізу теорій розвитку особистості зумовлене основними факторами, що визначають соціокультурне становлення індивіда та є процесом його активної взаємодії із соціумом. У зв'язку із цим вказаний феномен на етапі розробки розуміння розглядають як особливий вид взаємозв'язку особистості з новим, неосвоєним простором існування.

Актуалізація проблеми остракізму в теоріях розвитку особистості дає змогу зрозуміти механізми реалізації в умовах соціокультурного простору, його впливу на становлення особистості, розглядати це поняття як рушійну силу розвитку, прояву протиріч між досягнутим рівнем домагань і типом зв'язку індивіда з навколишнім світом. Зазначена проблема дає розуміння закономірностей формування установок особистості на сприйняття властивостей середовища, відповідно до індивідуально-психологічних особливостей, наявних у досвіді соціалізації, та механізмів адаптації. Вона також має унікальну цінність і значимість у системі цілісного наукового пошуку, який передбачає обґрунтування теоретичних основ та діагностичне забезпечення.

Основна частина. Поняття розвитку особистості та її структуру вивчали І.Б. Котова, Л.С. Виготський, В.А. Петровський, Б.С. Братусь, М.І. Лісіна, А.Н. Леонтьєв та ін.

На думку вітчизняних психологів, особистість являє собою суб'єкт, який не просто біологічно дозріває, а й активно взаємодіє з навколишнім середовищем, набуваючи в цей час особистісні риси (Б.Г. Ананьєв, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, Л.І. Божович).

О.М. Леонтьєв зазначає, що особистість має особливі якості, які набуваються саме під час міжособистісної взаємодії. М.І. Лісіна стверджує, що особистість формується тільки в процесі спілкування з оточенням. А.В. Петровський характеризує особистість як індивіда, який взаємодіє з «подібними» до себе.

К. Юнг, Г. Олпорт, Е. Кречмер, К. Левін, Ж. Нюттек, Дж. Гілфорд, Г. Айзенк, А. Маслоу вказували, що особистість – сукупність всіх характеристик індивіда, що входять у це поняття, – змінюється в процесі пристосування до змін у суспільстві, соціальному середовищі або формується під час реагування на поведінку інших індивідів.

Мета статті. Метою є здійснення теоретичного аналізу парадигмальних аспектів становлення особистості, розширення кризь призму теорій розвитку поняття диференційних особливостей у системі теоретичного пізнання витоків остракізму, висвітлення основних взаємозалежностей із вказаної теми, систематизація їх та узагальнення отриманих результатів.

Відповідно до зазначеної мети, було висунуто такі завдання:

1) здійснити аналіз парадигмальних витоків аспектів остракізму в системі теорій розвитку особистості;
2) визначити фактори та закономірності проявів остракізму в різних теоретичних розуміннях розвитку особистості;

3) вказати на взаємозалежність особливостей розвитку та формування остракізаторських тенденцій індивіда.

Результати. Особистість розвивається під впливом різних факторів: міжособистісної взаємодії, механізмів навичок отримання та засвоєння інформації, процесів її осмислення і переробки, характерологічних

ознак культури суспільства, що і стає основою самосвідомості, розуміння себе та інших, а отже, і формування ставлення до інших як джерела остракізації (Басанова, 2006: 87–92).

К. Лоренц і Н. Тонберген розглядали особу з погляду інстинктів як особливого класу невивчених моделей поведінки, які не є результатом навчання. Інстинкт ініціюється специфічним зовнішнім стимулом, який провокує поведінку, що завжди включає в себе некоректно фіксований патерн дій – стереотипний моторний компонент (Бозін, 2008: 713–720).

Однією з причин утворення явища остракізму є відхилення індивіда від норм, стереотипних поведінкових сценаріїв групи, до якої він належить – це і стає специфічним зовнішнім стимулом (Williams, 2015: 11–21).

Тобто К. Лоренц і Н. Тонберген у своєму вивченні інстинктивної природи особи вказували на прояви остракізму як на невід’ємну частину існування, формування його основ на рівні несвідомих патернів у дитячому віці (Орлов, 2002).

Продовжуючи аналіз етологічної парадигми, було помічено особливості проходження процесів навчання або імпринтингу – формування прихильності до об’єктів, важливості перебування особи під впливом референтних осіб у визначений період розвитку, наслідування дитиною поведінкових сценаріїв дорослих, отже, це передбачає відчуження та ігнорування «чужого» як способу збереження референтності (Wilton, 2005: 363–370).

На рис. 1 представлено взаємозалежність відносин дитини зі «своїми» та утворення остракізаторських тенденцій як прикладу наслідування референтних зразків поведінки, формування соціальних уподобань на підставі особистого досвіду. Ця схема вказує на взаємозалежність впливу референтності на преезнаки остракізму, що дає змогу глибше зрозуміти природу середовища.

Дж. Боулбі й М. Ейнсуорт розглядають у своїх теоріях розвитку особистості формування «партнерської поведінки» як одного з етапів проходження процесу прив’язаності дитини, який є важливим для вивчення формування першоджерел остракізму (Орлов, 2002).

«Партнерська поведінка» – це стадія усвідомленої прихильності до батьків, яка характеризується вмінням дитини прогнозувати можливі поведінкові дії дорослих без їх безпосередньої присутності, шляхом аналізу попереднього досвіду (Асмолов, 2007), що стає цілком неможливим при взаємодії з іншими, «чужими», оскільки функція передбачення поведінки стає неможливою. Отже, краще ігнорувати «іншого» з метою не втратити підтримку «свого». Страх відторгнення «своїми» досить часто є причиною остракізації (Carroll, 2016: 10–21).

Дж. Боулбі визначав важливість прив’язаностей протягом життя: підлітки позбавляються від батьківського домінування, але в них формується прихильність до осіб, що замінюють батьків; дорослі вважають себе незалежними, але шукають близькості з коханими в період кризи; літні люди виявляють, що вони дедалі більше залежать від молодого покоління (Шульц, 2002).

Страх самотності – один із найсильніших страхів у людському існуванні, потреба в близьких зв’язках закладена в нашій природі (Бауман, 2004). Інстинктивний страх втратити сформовану прив’язаність

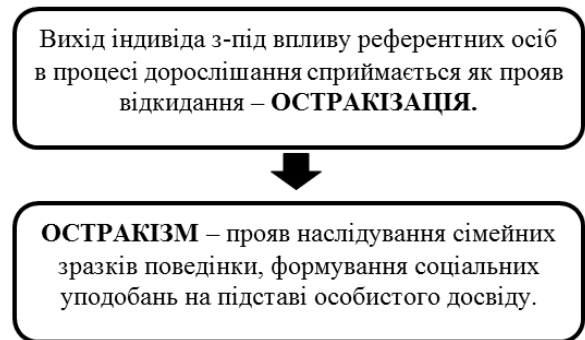

Рис. 1. Механізм формування остракізаторських проявів індивіда (В.В. Назаревич)

Рис. 2. Формування феномена «деформація прив’язаностей»

провокує можливість утворення остракізаторських проявів як одного зі способів нав'язування цієї моделі поведінки іншим, для забезпечення безпеки – створення змоги перебувати у групі, оскільки остракізм характеризується груповою деструктивною поведінкою, спрямованою проти одного або групи суб'єктів спільної діяльності (Ericson, 2013: 30–35).

Формування остракізму в прояві «партнерської поведінки» можна назвати деформацією прив'язаностей (Басанова, 2006: 87–92). Отже, можна передбачити, що страх відчуження та небажання бути відторгненим, важливість партнерської взаємодії стає причиною ігнорування та страху інших, що є деформацією прив'язаностей. Більш детально це можна розглянути на малюнку, де здійснено спробу розкрити взаємозалежність формування феномена деформації проявів прив'язаності (див. рис. 2).

Ж. Піаже вказує на особливість сталості сприйняття дитиною простору, що характеризується відсутністю уявлення про об'єкти, які існують навколо неї за умови зникнення їх із поля зору. Цей феномен може вказувати на відстороненість для збереження простору (Піаже, 2001).

В явищі остракізму зазначений механізм використовується як виключення «чужого» – подразника, для забезпечення сталості групового простору. Отже, механізм ігнорування для забезпечення безпеки є інтелектуально зумовленим та використовується індивідом як біологічно засвоєна поведінкова модель для забезпечення сталості (Орлов, 2002).

Природа егоцентричного мислення є ще одним аспектом витоків остракізму в теоріях розвитку особистості та пояснює особливу логіку дитячого сприйняття соціальних процесів. Поступово відбувається перехід від дитячого мислення до дорослого. Ж. Піаже пропонує такі стадії переходу:

- аутичне мислення (0–3 роки): прояв несоціалізованого мислення – вихід із соціальних контактів для можливості не відповідати соціальним нормам – самоізоляція або самоостракізація;
- егоцентричне мислення (2–12 років) характеризується важливістю задоволення власних потреб та виключенням «іншого». У цей період існування сама особистість і є її основна соціальна група, а конфлікти як один із проявів відкритого неприйняття виступають соціально зумовленими діями для задоволення потреб індивіда.

Автор підтверджує, що остракізм, а саме ознаки відчуження, є основою соціального мислення.

Природу формування деструктивних проявів поведінки підкреслює Л. Колберг, розглядаючи такі стадії морального розвитку особистості (Воронкова, 2014: 134–151):

- якісні міжособистісні відносини: індивід у змозі оцінити свою поведінку з погляду моральних принципів, прийнятих у його оточенні, розуміє, що таке сором, і хоче бути «хорошою дитиною» в очах значущих дорослих;
- збереження соціального порядку: особа усвідомлює існування законів, прийнятих у суспільстві, і розуміє, для чого вони служать. Крім того, бачить у дотриманні законів змогу захистити і свої права, якщо це необхідно. Найбільш активні члени суспільства залишаються на цій стадії, де мораль здебільшого продиктована зовнішньою силою;
- соціальний контакт й індивідуальні права: світ розглядається як сукупність різних думок, прав і цінностей, які необхідно поважати як унікальні для кожної особистості чи спільноти. Закони розглядаються як соціальні контракти, а не жорсткі вказівки;

- універсальні принципи: мораль заснована на абстрактних міркуваннях із використанням універсальних етичних принципів. Закони засновані на справедливості; цінність справедливості несе за собою зобов'язання не підкорятися несправедливим законам (Carroll, 2016: 10–21).

У разі порушення формування цих процесів або нездатності перейти на стадію «контакту й індивідуального права» відбувається формування остракізаторських тенденцій – відторгнення, задля збереження спокою, це спроба зберегти здатність функціонувати на стадії «збереження соціального порядку» (Орлов, 2002). Цей процес характеризується появою остракізму як наслідку відходу від соціальних норм, правил, неприйняття самоідентифікації інших осіб. Тому можна передбачити, що відторгнення «іншого» – це спроба збереження внутрішнього балансу в груповому аспекті взаємодії та внутрішнього гомеостазу (Ericson, 2013: 30–35).

Аналіз теорії наuczіння Дж. Уотсона дає змогу розглядати остракізм як активний прояв просоціальної поведінки – любові й пасивний двох інших базових емоцій – страху та гніву.

Страх, гнів і любов є основними емоційними реакціями особистості; інші емоції складаються з них і формуються в процесі утворення умовних рефлексів, які виникають за певних умов і зникають за їх відсутності (Meyer, 2016: 356–370). Афективні відповіді на специфічні подразники можуть виявитися пов'язаними з такими стимулами, що початково не викликали таких реакцій, основним з них є оточуюче середовище, яке відіграє провідну роль у формуванні поведінки особистості. Можна передбачити взаємозалежність цих емоційних реакцій, які впливають на стимулюючу складову частину до інтеграції з іншими або «чужими», що є основою самозбереження та закріплюється в проявах поведінки (Patterson, 2005: 27–30).

Визначено, що остракізовані тенденції формуються виключно під впливом оточуючого середовища та мають такі мотиви проявів:

- страх бути відкинутим – особи, які пережили явище соціального відторгнення, є вмотивованими на уникнення повторення подібної ситуації. У результаті вони можуть вийти із соціального контакту не тільки з тими, ким не були прийняті, але іноді і з тими, в чиєму схваленні сумніваються;

- гнів на виключення групою – асоціальні спонування захищати себе або заподіювати шкоду особі, групі, з якої її було витіснено;

– любов як наслідок виключення – дії особистості часто скеровані відповідно до їх прагнення домогтися цілі, але навіть відсутність схвалення може викликати соціально направлені мотиви (Погорельцева, 2011).

Зважаючи на вчення А. Бандури щодо компонентів навчіння через спостереження, було виявлено, що в соціальних ситуаціях процес навчіння відбувається значно швидше – через спостереження за поведінкою інших. Цього процесу досить, аби індивід зміг засвоїти новий патерн. Адже щоб успішно наслідувати модель, ми маємо звернути на неї увагу, зберегти наші спостереження в пам'яті в символічній формі, володіти необхідними фізичними навичками, щоб відтворити освоєний стиль реагування, забезпечити умови підкріплення засвоєних дій (Wilton, 2005: 363–370). Отже, отримання досвіду в процесі взаємодії з іншими забезпечує систему розширення досвіду, когнітивних навичок, знань про себе та оточення. Підкріплення деструктивних, ксенофобних, соціальних тенденцій може стати причиною остракізації (Ericson, 2013: 30–35).

У висвітленні проявів остракізму спостереження використовується в контексті соціального навчіння, коли домінуюча група демонструє норми й правила взаємодії між членами угруповання, за допомогою ізоляції учасників, що підтверджує функції утворення концептів вигнання в теоріях розвитку особистості. За допомогою спостереження або приймається рішення ідентифікації себе з іншими та проявлення соціального інтересу, або остракізація (Басанова, 2006: 87–92).

У теорії А. Бандури були розглянуті аспекти просоціальності як основи профілактики остракізму через навчіння:

– практика і настанови: вплив домінуючих осіб з'являється не тільки в навчанні на власному прикладі, але і в рекомендаціях, роз'ясненні загальноприйнятих норм і правил поведінки;

– саморегуляція: етап соціалізації, який характеризується меншою мірою залежністю від винагороди і покарання з боку оточення і більшою мірою саморегуляцією власної поведінки. Індивід встановлює для себе внутрішні норми, виходячи з яких, або заохочує, або карає самого себе;

– самоефективність: регуляція власних проявів завдяки спостереженню за собою, при цьому власні успіхи оцінюються з погляду суспільних цілей і стандартів (Wilton, 2005: 363–370).

Врахування запропонованих теорій розвитку дає змогу виявити взаємозалежності витоків остракізму та їх системного вивчення, механізмів формування, причин та передумов утворення остракізаторських тенденцій. Теорії розвитку розкривають фактори та закономірності виявів першоджерел формування явища остракізму в суспільному просторі.

Висновки. Теоретичний аналіз парадигмальних витоків остракізму в теоріях розвитку особистості дав змогу проаналізувати особливості зазначених психологічних знань, які характеризуються описом механізмів впливу соціуму, внутрішніх процесів індивіда, біологічно закладених проявів перебування його в просторі міжособистісних взаємодій на проходженні етапів адаптації і соціалізації та формування остракізаторських тенденцій або конструктивного розвитку в структурі референтних груп та системі прив'язаностей і соціального навчіння.

У процесі аналізу теоретичних відомостей, які висвітлюють проблему проявів остракізму, помічено, що ігнорування є невід'ємною частиною існування індивіда, яка базується на рівні несвідомих патернів у дитячому віці й може бути наслідком наслідування сімейних зразків поведінки, формування соціальних уподобань на підставі особистого досвіду та навчання.

На основі узагальнення розробленої теми, екстраполяції поняття остракізму в теорії Дж. Боулбі та одного з етапів прив'язаності дитини, який зумовлює побудову явища остракізму в особистісних сценаріях, збереження прив'язаностей потрактовано як страх бути відторгненими. Важливість прив'язаностей протягом життя пояснює феномен утворення остракізаторських проявів: їх застосовують для забезпечення безпеки – створення змоги перебувати у групі, оскільки остракізм характеризується груповою деструктивною поведінкою, скерованою проти одного або групи суб'єктів спільної діяльності.

Співвіднесено прояв із теорії розвитку особистості Ж. Піаже, який вказує на особливість сталості сприйняття дитиною простору, що характеризується відсутністю уявлення про об'єкти, що існують навколо неї за умови зникнення їх із поля зору, з явищем остракізму, який використовується як виключення «чужого» – подразника, для забезпечення сталості групового простору.

Вказано на важливість особливості формування етапів мислення дитини як прояв остракізаторських тенденцій: аутичне мислення – вихід із соціальних контактів для можливості не відповідати соціальним нормам – самоізоляція або самоостракізація; егоцентричне мислення – характеризується важливістю задоволення власних потреб та виключенням «іншого», відкритого неприйняття. Отримані дані забезпечують розуміння важливості своєчасного виявлення деструктивних соціальних потреб, які можуть проявлятися на ранніх етапах розвитку.

Констатовано зв'язок між стадіями морального розвитку особистості Л. Колберга та формуванням остракізаторських тенденцій – спроба зберегти здатність функціонувати на стадії «збереження соціального порядку»:

– якісні міжособистісні відносини: індивід у змозі оцінити свою поведінку з погляду моральних принципів, прийнятих у його оточенні.

– збереження соціального порядку: особа усвідомлює існування законів, прийнятих у суспільстві, і розуміє, для чого вони служать;

– соціальний контакт і індивідуальні права: світ розглядається як сукупність різних думок, прав і цінностей, які необхідно поважати як унікальні для кожної особистості чи спільноти;

– універсальні принципи: мораль заснована на абстрактних міркуваннях із використанням універсальних етичних принципів.

Розкрито явище остракізму як активний прояв просоціальної поведінки – любові й пасивний двох інших базових емоцій – страху та гніву. Проаналізовано закономірності формування цих проявів під впливом емоційних реакцій на оточуюче середовище й такі мотиви проявів:

– страх бути відкинутим – особи, які пережили явище соціального відторгнення, є вмотивованими на уникнення повторення такої ситуації. У результаті вони можуть вийти із соціального контакту не тільки з тими, ким не були прийняті, але іноді і з тими, в чісному схваленні сумніваються;

– гнів на виключення групою – асоціальні спонукання захищати себе або заподіювати шкоду особі, групі, з якої її було витіснено;

– любов як наслідок виключення – дії особистості, часто скеровані відповідно до їх прагнення домогтися цілі, але навіть відсутність схвалення може викликати соціально направлені мотиви.

Вказано на результати попередніх досліджень А. Бандури щодо компонентів навчання через спостереження, які використовуються для вивчення остракізму в контексті соціального навчання, коли домінуюча група демонструє норми та правила взаємодії між членами угруповання за допомогою ізоляції учасників.

Висвітлено аспекти просоціальності як основи профілактики остракізму через теорії навчання А. Бандури:

– практика і настанови: вплив домінуючих осіб з'являється не тільки в навчанні на власному прикладі, але і в рекомендаціях, роз'ясненні загальноприйнятих норм і правил поведінки;

– саморегуляція: етап соціалізації, який характеризується меншою мірою залежністю від винагороди і покарання з боку оточення і більшою мірою саморегуляцією власної поведінки. Індивід встановлює для себе внутрішні норми, виходячи з яких, або заохочує, або карає самого себе;

– самоєфективність: регуляція власних проявів завдяки спостереженню за собою, при цьому власні успіхи оцінюються з погляду суспільних цілей і стандартів.

Вищезазначені психологічні погляди мають бути вивчені та враховані для правильного теоретичного та методологічного обґрунтування явища остракізму та в розробці діагностичного інструментарію для своєчасного виявлення остракізаторських ознак.

Подальший розгляд проблеми вбачаємо в більш розгорнутому вивченні психологічних особливостей становлення індивіда та впливу проходження цих етапів на формування явища остракізму.

Список використаних джерел:

1. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. Москва : Академия, 2007. 528 с.
2. Басанова Т.А. О мировоззрении личности: научные представления. *Известия Южного федерального университета ТРТУ*. 2006. Вып 3. С. 87–92.
3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. Москва : «Весь Мир», 2004. 188 с.
4. Бозін М.А. Соціальний статус, впливає на різні реакції жінок і чоловіків на соціальний остракізм. Статеві ролі. *CrossRef*. 2008. Вип. 58. С. 713–720.
5. Воронкова В.Г. Формирование нового мировоззрения, нового человека, нового общества будущего. *Future Human Image*. 2014. Вып. 4. С. 134–151.
6. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека. Москва: «Академия», 2002. 272 с.
7. Пиаже Ж. Теория, эксперименты, дискуссии: учеб. пособие для студентов психол. специальностей и направлений. Москва : «Гардарика», 2001. 622 с.
8. Погорельцева Ю.А. Психология личности. Санкт-Петербург : СПбГТУРП. 2011. 105 с.
9. Шульц Д.П., Шульц С.Э. История современной психологии. Санкт-Петербург : Евразия, 2002. 532с.
10. Wilton H. Changing moral judgement in divinity students. *Journal of Moral Education*. 2005. Vol. 34. P. 363–370.
11. Carroll M. The Harassed Worker . *Lexington Books*. 2016. Vol. 16. P. 10–21.
12. Ericson N. Addressing the Problem of Juvenile Bullying. *Fact Sheet*. 2013. Vol. 21. P. 30–35.
13. Meyer D. The Gentle Neoliberalism of Modern Anti-bullying Texts: Surveillance, Intervention, and Bystanders in Contemporary Bullying Discourse. *Sexuality Research and Social Policy*. 2016. Vol. 13. P. 356–370.
14. Patterson G. The bully as victim? *Paediatric Nursing*. 2005. Vol. 17. P. 27–30.
15. Williams R. The Silent Epidemic: Workplace Bullying. *Psychology Today*. 2015. Vol. 13. P. 11–21.

References:

1. Asmolov A. G. (2007). Psychology of personality: cultural and historical understanding of human development [Psy`hology`ya ly`chnosty` : kul`turno-y`story`cheskoe pony`many`e razvy`ty`ya cheloveka]. Moscow: Academy. 528 p. [in Russian].
2. Basanova T. A. (2006). On the worldview of the individual: scientific ideas [O my`rovozzreny`y` ly`chnosty` : nauchnye predstavleny`ya]. *Proceedings of the Southern Federal University of TRTU*. 2006. Vol. 3. P. 87–92. [in Russian].
3. Bauman Z. (2004). Globalization. Consequences for man and society [Posledstvy`ya dlya cheloveka y` obshhestva]. Moscow: The whole world. 188 p. [in Russian].
4. Bozin M. A. (2008). Social status, affects the various reactions of women and men to social ostracism [Social`ny`j status, vply`vaye na rizni reakciyi zhinok i cholovikiv na social`ny`j ostrakizm. Statevi roli]. *Gender roles. CrossRef*. Vol. 58. P. 713–720. [in Ukrainian].

5. Voronkova V. G. (2014). Formation of a new worldview, a new person, a new society of the future [Formy`rovany`e novogo my`rovozzreny`ya, novogo cheloveka, novogo obshhestva budushhego]. *Future Human Image*. Vol. 4. P. 134–151. [in Russian].
6. Orlov A. B. (2002). Psychology of human personality and essence [Psy`hology`ya ly`chnosty` y` sushhnosty` cheloveka]. Moscow: Academy. 272 p. [in Russian].
7. Piaget J. (2001). Theory, experiments, discussions: textbook. manual for students of psychol. specialties and directions [Teory`ya, `ekspery`menty, dy`skussy`y`: ucheb. posoby`e dlya studentov psy`hol. specy`al`nostej y` napravleny`j]. Moscow: Gardariki. 622 p. [in Russian].
8. Pogoreltseva Yu. A. (2011). Personality psychology [Psy`hology`ya ly`chnosty`]. Peter: SPbGTURP. 105 p. [in Russian].
9. Schultz D. P., Schultz S. E. (2002). History of modern psychology [Y`story`ya sovremennoj psy`hology`y`. Peter: Eurasia. 532 p. [in Russian].
10. Wilton H. (2005). Changing moral judgement in divinity students. *Journal of Moral Education*, Vol. 34. P. 363–370. [in English].
11. Carroll M. (2016). The Harassed Worker. *Lexington Books*, Vol. 16. P. 10–21. [in English].
12. Ericson N. (2013). Addressing the Problem of Juvenile Bullying. *Fact Sheet*, Vol. 21. P. 30–35. [in English].
13. Meyer D. (2016). The Gentle Neoliberalism of Modern Anti-bullying Texts: Surveillance, Intervention, and Bystanders in Contemporary Bullying Discourse. *Sexuality Research and Social Policy*, Vol. 13. P. 356–370. [in English].
14. Patterson G. (2005). The bully as victim? *Paediatric Nursing*, Vol. 17. P. 27–30. [in English].
15. Williams K. (2015). The Silent Epidemic: Workplace Bullying. *Psychology Today*, Vol. 13. P. 11–21. [in English].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.18>

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ НА ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Роксоляна Призванська

асистент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи

Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7635-1227

Анотація. У статті представлено аналіз результатів дослідження особливостей впливу музичної терапії на аутистичні показники дитини дошкільного віку. Зазначено, що діти з аутистичними порушеннями позитивно реагують на музику, мотивовані до включення в музичний контент та взаємодію з іншими дітьми і дорослими. Визначено ключові параметри та особливості конструювання лікувального змісту психічних розладів аутичних дітей. Доведено, що засобами музичної терапії нівелюються аутистичні фобії, страхи, агресія, негативізми та виникають позитивні психологічні новоутворення, а саме: наслідування, здатність до копіювання, увага, пам'ять, – все, що входить до когнітивних процесів. Проаналізовано основні парадигми формування в аутичних дітей інтелектуальної та ігрової діяльності, до яких вони були індіферентні. Зокрема, високі показники розумової діяльності в результаті проведеної автором дослідницької роботи засвідчили необхідність системного музикотерапевтичного впливу в усіх сферах життя дитини. Акцентується на важливості та необхідності вивчення і втілення в групі корекційної роботи з подолання невротичних та психоанатомічних проявів, що блокують самоконтроль поведінки дитини. Встановлено, що діти, які пройшли психокорекційні заняття, в результаті отримали високий рівень емоційної взаємодії, врівноваженості та толерантності. З'ясовано шляхи модернізації занять із музики в дошкільних закладах, де перебувають аутичні діти. Представлено статистичні дані порівняльного та багатофакторного аналізу з огляду на позитивну динаміку психологічного та терапевтичного впливу музики в подоланні тривожності, нервозності, страждань, самоагресії в дітей з аутистичними розладами. Виділено музичний контент для проведення спеціальних занять у системі роботи дошкільних закладів.

Ключові слова: аутичні діти, аутистичні розлади, корекційна робота, терапія музикою, дошкільні заклади.

STUDY OF THE MUSIC THERAPY INFLUENCE ON CHILDREN WITH AUTISM

Roksolyana Pryzvanska

Assistant at the Department of Special Education and Social Work

Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7635-1227

Abstract. The article presents an analysis of the results of the study of features of music therapy impact on the autistic performance by a preschool child. It is noted that children with autistic disorders respond positively to music, are motivated to be included in music content and interaction with other children and adults. There have been determined key parameters and features of constructing of therapeutic content regarding autistic children's mental disorders. It has been proved that autistic phobias, fears, aggression, negativism are leveled by means of music therapy, also some positive psychological